

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-227-2-4>

**THE CONCEPT MIND IN THE SOMATIC CODE
OF UKRAINIAN LINGUISTIC CULTURE**

**КОНЦЕПТ РОЗУМ У СОМАТИЧНОМУ КОДІ
УКРАЇНСЬКОЇ ЛІНГВОКУЛЬТУРИ**

Kliuchnyk T. O.

*Postgraduate Student at the Department
of Ukrainian language
Borys Grinchenko Kyiv University
Kyiv, Ukraine*

Ключник Т. О.

*аспірантка кафедри української мови
Київський університет
імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

Культура певного етносу складається із різноманітної кількості кодів, які певним чином відбиваються у мовленні. Термін «код» належить до міжгалузевих загальнонаукових термінологічних одиниць, а також використовується в різних сферах науки, насамперед у семіотиці, а також лінгвокультурології, етнолінгвістиці, культурології та ін.

Сьогодні код трактують як «систему умовних знаків, правил передачі інформації каналами зв'язку (комунікації) у відповідності з їхніми технічними, соціально-культурними особливостями і функціями». Коли йдеться про міжособистісну та міжкультурну комунікацію, кодом є засоби певної мови (етнічної чи навіть штучної) [1, с. 73].

До систем, які насамперед постають як сукупність кодів, можна віднести мову, мистецтво, обряди, звичаї, вірування, а також норми моралі, поведінку членів етнічної спільноти [4, с. 43].

Варіативність кодів, які виокремлюють у сучасній науці, часто залежить від сфери та особливостей їхньої реалізації, проте серед базових кодів виокремлюють антропний, соматичний, предметний, зооморфний, фітоморфний, міфологічний та ін. Соматичний код посідає особливе місце в цій системі координат, оскільки саме в ньому відбиваються функції органів та частин тіла, а також їх оцінка та сприйняття представниками певної лінгвокультури.

Яскравим матеріалом для аналізу кодів культури є фразеологічні та паремійні одиниці. Соматизмів на позначення інтелектуальної діяльності в межах ФО не надто багато: *голова, мозок (мізки), рука*. У ФО на позначення інтелектуальних процесів та здібностей найчастіше

живається соматизм *голова*, що зазнає метонімічного перенесення. В українській лінгвокультурі *голови* належить центральна роль як осередку розумової діяльності людини.

ФО з компонентом *голова* формують три тематичні групи:

1) наявність розумових здібностей: *світла (ясна) голова, золота голова, розумна голова, твереза голова, мудра голова, голова варить, є голова (на плечах), держати (мати) розум у (в) голові;*

2) відсутність розумових здібностей: *дурна голова, нерозумна голова, необачна голова, порожня (пуста) голова, голова з вухами, без голови;*

3) погіршення когнітивних процесів: *голова пухне, голова туманіє* [6, Т. 1, с. 181–186].

Окрім ФО з компонентом *голова* фіксуємо також соматичні комплекси із зазначеною лексичною одиницею: «голова + плечі» (*голова на плечах*), «голова + м'язи» (*голова на в'язах*), «голова + лоб» (*лобом неширокий*) (у вказаному варіанті *голова* відновлюється з контексту фразеологізму) [6, Т. 1, с. 181–186].

Окрему групу фразеологізмів із соматизмом *голова* становлять одиниці, у яких зафіксовані міжкодові переходи, адже межі кодів є умовними і, як наслідок, взаємопроникними [7, с. 140]. Серед проаналізованих ФО визначено такі двокомпонентні комбінації кодів на позначення інтелектуальної діяльності: «соматичний + предметний» (*голова дір'ява (як решето), голова не з половию (соломою, клоччям), є ліії у голові, без третьої клелки в голові*); «соматичний + фігоморфний» (*дубова голова, капустана голова, садова голова*); «соматичний + зооморфний» (*ні голови, ні хвоста*); «соматичний + антропний» (*не мати царя в голові*) [6, Т. 1, с. 181–186]. Соматизм *голова* є найпродуктивнішим з-поміж інших одиниць на позначення інтелектуальних характеристик через його здатність утворювати різноманітні соматичні комплекси [2] та міжкодові переходи зокрема.

Ще одним соматизмом на позначення розумової діяльності (хоч і менш частотним) є *мозок (мізки)*, що сполучається переважно з предикатами і, відповідно, окреслює різні ментальні процеси: *крутити мізками, вправляти мізки, мізки перечищаються, сушити мізки, ворухити мозком, вправляти мозок, сушити мозок* [6, Т. 2, с. 491, 501]. Про меншу семантичну продуктивність цього соматизму говорить відсутність як соматичних комплексів, так і міжкодових переходів.

Доволі нечастотним соматизмом на позначення інтелектуальних потенцій є лексема *тім'я: не в тім'я битий, битий у тім'я*. Крім того, зафіксований міжкодовий перехід із зазначеною одиницею:

«соматичний + предметний» (без *третьої* клепки у *тім'ї*, не *звіздко*м у *тім'я битий*) [6, Т. 1, с. 26–27; Т. 2, с. 882].

Лексема *рука* не є типовим показником соматичного коду для позначення розумових характеристик, проте зафіксовано одне значення, що має безпосередній стосунок: *золоті руки* (майстер своєї справи, хтось кмітливий, спритний у роботі, також про кмітливість у ремеслах) [6, Т. 2, с. 769]. У зазначеній ФО фіксуємо семи 'практична діяльність' та 'досвід', що вже були визначені під час аналізу лексичного матеріалу.

Загалом, в межах соматичного коду найпродуктивнішою одиницею є лексема *голова* як частина тіла для локалізації розуму. Більшість інших соматизмів безпосередньо стосуються *голови* як органу і є його частиною (*мізки*, *тім'я*), що підтверджує провідну роль зазначеного соматизму. Соматизм *рука* визначено радше оказіональною одиницею на позначення ментальних здібностей і такою, що позначає зв'язок розуму та досвіду людини.

Паремійний фонд (як і фразеологічний, зокрема) демонструє суттєву перевагу соматизму *голова*: *Йди по другу голову*; *Дурна голова не полисіє*; *Одна розумна голова добре, а дві ще краще*. Поряд із цим доволі частотними є соматичні комплекси, що за принципом зіставлення або протиставлення певних частин людського тіла окреслюють розумові здібності, використовуючи лексеми *руки*, *борода*, *живіт*, *лоб*: *У розумної голови сто рук*; *Борода велика, а розуму мало*; *Живіт товстий, а лоб пустий*. У зазначених прикладах *лоб* виступає частиною *голови* (за рахунок метонімічного перенесення), тобто постає місцем локалізації розуму, *руки* позначають кмітливість в організації діяльності та досвід людини, тоді як *борода* і *живіт* є соматизмами з полярним контекстуальним значенням та негативною конотацією [3, с. 109–112; 5, с. 288–302].

Отже, в межах соматичного коду найпродуктивнішою одиницею на позначення розумової діяльності людини є *голова*, меншою частотністю у складі ФО наділені *мізки* та *тім'я*. Паремії демонструють також частоту вживання певних соматичних комплексів у поєднанні з провідним соматизмом *голова*. Лексема *рука* не є частотною як в межах фразеологічних, так і паремійних одиниць, проте позначає розумові здібності у поєднанні з досвідом людини.

Література:

1. Бацевич Ф. С. Словник термінів міжкультурної комунікації. М-во освіти і науки України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Київ : Довіра, 2007. 205 с.

2. Гарбера І. В. Концепт людина у фразеології східноstepових українських говірок [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Гарбера Ірина Володимирівна ; Донец. нац. ун-т ім. Василя Стуса. Вінниця, 2018. 20 с. : рис.

3. Прислів'я та приказки / Упор., передмова М. К. Дмитренка; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ : Вид. М. Дмитренко, 2008. 176 с.

4. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.

5. Українські приказки, прислів'я і таке інше : збірники О. В. Марковича та інших / уклад. М. Т. Номис ; упоряд., примітки, вступ. ст. М. М. Пазяк. Київ : Либідь, 2003. 352 с.

6. Фразеологічний словник української мови: В 2-х кн. / АН України, Ін-т укр. мови / Уклад. В. М. Білоноженко та ін. / Гол. редкол.: Л.С Паламарчук. К. : Наук. думка, 1993. Кн. 1. 528 с. ; Кн. 2. С. 529–980.

7. Чибор І. Репрезентація міфологічного етнокоду культури в українській фразеології: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». Чернівці, 2015. 302 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-227-2-5>

INFLUENTIAL CHARACTERISTICS OF IMAGE AND BRAND IN ADVERTISING DISCOURSE

ВПЛИВОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ІМІДЖУ ТА БРЕНДУ В РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ

Kravets I. V.

*Senior lecturer at the Department of
Ukrainian Studies
National University
“Odessa Maritime Academy”
Odessa, Ukraine*

Кравець І. В.

*старший викладач кафедри
українознавства
Національний університет
«Одеська морська академія»
м. Одеса, Україна*

Рекламні дискурси переважані впливовими елементами, які іноді викликають зворотний ефект – людина не сприймає такі дискурси, що засвідчує неефективність, не досягнення потрібного